Egidijus ŠATAVIČIUS

Investigations of Sudota complex of archeological sites

The Sudota (Švenčionys district) archeological complex includes Sudata settlement 2 of Stone Age, ancient Sudota settlement - village and Sudota barrow cemetery 4. In 1999 excavations were continued. The area of 250 m^2 was explored. In the habitation layer of Stone Age stratigraphically and on the ground of finds three stages of habitation were distinguished: Late Paleolithic, Middle-Late Mesolithic and Late Neolithic. Barrows were constructed in later periods on the Stone Age settlement. Two investigated barrows had stone circles, charred bones, bronze and silver finds. Judging from the construction and burial items, the barrows date to the 5th century. A habitation layer of the 16th-19th century was bedding above habitation layer of Stone Age settlement and barrow earth pile.

Egidijus ŠATAVIČIUS

NAUJI AKMENS AMŽIAUS PAMINKLAI RYTŲ IR PIETŲ LIETUVOJE

1998–1999 m. vykdant archeologinius žvalgymus įvairiose P ir R Lietuvos vietovėse, rasta keletas naujų archeologijos paminklų.

Miškinių 3-ioji senovės gyvenvietė (Vilniaus r., Riešės sen.) yra 1,25 km į ŠV nuo naujojo Molėtų plento, 1,3 km į R nuo Žalesos upelio ištakų iš to paties pavadinimo ežero ir per 200 į ŠR nuo Žalesos upelio-kanalo kairiojo kranto, buvusio ežero (dabar numelioruoto) Š pusėje. Gyvenvietė įkurta 130×60 m dydžio saloje, orientuotoje ŠV–PR kryptimi ir apie 2 m iškilusioje virš durpyno paviršiaus. Per 150 m į V yra Miškinių 2-oji senovės gyvenvietė.

Keliuose centrinėje salos dalyje iškastuose šurfuose aptiktas iki 20 cm storio kultūrinis sluoksnis (šiek tiek pažeistas 2 arimų) su titnaginiais radiniais. Gyvenvietė priskiriama Narvos kultūrai.

Miškinių 4-oji senovės gyvenvietė (Vilniaus r., Riešės sen.) yra 1,8 km į ŠV nuo naujojo Molėtų plento, 0,9 km į ŠR nuo Žalesos upelio ištakų iš to paties pavadinimo ežero, buvusio ežero (dabar numelioruoto) Š krante, kolektyvinių sodų teritorijoje (tarp kelio bei kanalo durpyno pakraštyje, abipus tvenkinį ir minėtąjį kanalą jungiančio griovio). Šalia, į PR už kanalo,

yra Miškinių 2-oji, o už 450 m – Miškinių 3-ioji senovės gyvenvietės. Be to, per 150 m į V yra Miškinių 1-oji senovės gyvenvietė.

Gyvenvietės paviršius iš dalies nustumdytas ir apnaikintas minėtojo kelio bei kanalų. 4 iškastuose šurfuose aptiktas iki 20 cm storio kultūrinis sluoksnis (pilkas žvyras), slūgsantis pačiame paviršiuje. Nuo paviršiaus ir šurfuose surinkta keliasdešimt titnaginių radinių bei kelios puodų šukės. Radiniai datuojami V–III tūkst. pr. Kr. ir priskiriami Narvos kultūrai. Gyvenvietė užima apie 50×30 m dydžio pakrantės ruožą.

Dubičių 6-oji senovės gyvenvietė (Varėnos r., Kaniavos sen.) yra 1,1 km į PR nuo Dubičių bažnytkaimio centro, buvusio Pelesos ežero Š aukštokame krante, į P nuo kelio Dubičiai–Šulai bei abipus takelio, vedančio per Pelesos ežervietę į Stojų kaimą. Gyvenvietė apima 250×60–150 m dydžio pušimis apsodintą pakrantės ruožą.

Keliuose iškastuose šurfuose, po 20–30 cm storio armeniu, aptiktas iki 20 cm storio kultūrinis sluoksnis (žvyringas smėlis). Paviršiuje ir šurfuose surinkta daugybė titnaginių radinių, puodų šukių ir kalcinuotų kauliukų. Radiniai datuojami vėlyvojo paleolito–vėlyvojo neolito laikotarpiu. Atrodo, jog tai V. Šukevičiaus minima Nuolabedžio radimvietė.

Stojų 1-oji senovės gyvenvietė (Varėnos r., Kaniavos sen.) yra 1,85 km į PR nuo Dubičių bažnytkaimio centro, į ŠR nuo Stojų kaimo, buvusio Pelesos ežero P krante. Gyvenvietei įkurti pasirinktas masyvaus pusiasaliokalvos Š (lygesnė) pusė. Paminklas užima 250×60–150 m dydžio pušimis apsodintą aukštoką pakrantės ruožą bei dalį apačioje esančios pievos. Gyvenvietės P pakraštyje yra nedidelė loma, kadaise buvusi sklidina vandens.

4 iškastuose šurfuose po armeniu aptiktas iki 30 cm storio kultūrinis sluoksnis – pilkai geltonas smėlis. Surinkta per pusę šimto titnaginių radinių, keramikos fragmentų ir kalcinuotų kauliukų. Žmonių čia gyventa įvairiais akmens amžiaus laikotarpiais.

Stojų 2-oji senovės gyvenvietė (Varėnos r., Kaniavos sen.) yra 1,5 km į PR nuo Dubičių bažnytkaimio centro, į V nuo Stojų kaimo, buvusio Pelesos ežero žemoje P pakrantėje, tiesiai priešais Dubičių 6-ąją senovės gyvenvietę.

Gyvenvietė įkurta ant keleto žemų kalvelių. Jos teritorija – 250×150 m dydžio plotas. Šiuo metu tai kaimo ganyklos ir daržai.

Keliuose iškastuose šurfuose aptiktas iki 70 cm storio pilko smėlio sluoksnis (viršų apardė arimas) su titnaginiais bei keraminiais radiniais. Radiniai iš šurfų ir nuo paviršiaus datuojami neolito laikotarpiu.

Katros 7-oji senovės gyvenvietė (Varėnos r., Kaniavos sen.) yra 0,55 km į PV nuo sankryžos kelių, vedančių iš Katros į Motylius ir Pogorendą, apie 400 m į ŠR nuo Katros upės ir Čepkelių kanalo santakos, į PV nuo Katros kaimo, abipus kelio į minėtąją Motylių gyvenvietę (Baltarusijos Respublika). Gyvenvietei įkurti pasirinkta Katros dešiniajame krante stūksanti žemoka kopa. Paminklas užima 200×60–100 m dydžio mišku ir krūmais apaugusį pakrantės ruožą. Šiuo metu dalis gyvenvietės kultūrinio sluoksnio yra atsidūrusi po Katros pelke. Be to, dalis kultūrinio sluoksnio sunaikinta tiesiant kelią bei kasant smėlį.

3 iškastuose šurfuose, iškart po velėna, aptiktas iki 40 cm storio kultūrinis sluoksnis su titnaginiais ir keraminiais radiniais bei kalcinuotais kauliukais. Radiniai preliminariai datuojami vėlyvuoju paleolitu ir neolitu.

Katros 8-oji senovės gyvenvietė (Varėnos r., Kaniavos sen.) yra 200 m į P–PR nuo sankryžos kelių , vedančių iš Katros į Motylius ir Pogorendą bei apie 800 m į ŠR nuo Katros upės ir Čepkelių kanalo santakos, į PV nuo Katros kaimo. Gyvenvietė įkurta Katros dešiniajame krante, kopų performuotame ruože. Paminklas užima 400×100 m dydžio plotą, kurio centrinėje dalyje yra gyventojų daržai.

Keliuose iškastuose šurfuose aptiktas iki 20 cm storio kultūrinis sluoksnis su radiniais. Ypač daug jų surinkta ant centrinėje gyvenvietės dalyje esančios žemos kalvelės. Iš viso kolekcijoje yra per 3 tūkst. titnaginių ir 100 keraminių radinių. Aptikta svidrinių, lancetinių, trikampių strėlių antgalių, gremžtukų, rėžtukų, specialios paskirties dirbinių, skaldytinių bei puodų šukių su augalinėmis ir mineralinėmis priemaišomis molio masėje. Radiniai datuojami nuo vėlyvojo paleolito iki senojo žalvario amžiaus.

Paramelio 1-oji senovės gyvenvietė (Varėnos r., Kaniavos sen.) yra apie

2,68 km į ŠR nuo Katros pralaidos per Paramelio–Katros ir apie 0,38 km į ŠV nuo pralaidos per Krokšlio–Paramelio kelius, 30 m į Š nuo Katros dešiniojo kranto, ant neaukštos PV–ŠR kryptimi ištįsusios salos-grando.

3 iškastuose šurfuose aptiktas iki 50 cm storio kultūrinis sluoksnis, susidedantis iš pilko miškožemio (povelėnio) ir pilkos spalvos smėlio su angliukais. Aptikti titnaginiai radiniai datuojami neolito pirmąja puse–viduriu ir priskiriami neolitinei Nemuno kultūrai (V–III tūkst. pr. Kr.). Rastos žiestos puodų šukės datuojamos XIV–XVII a.

Paramelio 2-oji senovės gyvenvietė (Varėnos r., Kaniavos sen.) yra 210 m į P nuo Katros pralaidos per kelią Krokšlis–Paramelis, Katros P (slėnio kairiajame) krante, į V–PV nuo Paramelio kaimo, abipus Paramelio–Katros kelio, einančio per Baltarusijos Respublikos teritoriją.

Gyvenvietė yra Katros P kranto žemoje pakrantėje, 1–2 m iškilusioje virš upės vandens lygio ir užimančioje apie 300×60–100 m dydžio plotą. Iš PV gyvenvietę riboja keliais metrais aukštesnių kopų ruožas. Gyvenvietė rasta 1998 m. pavasarį. Tų pačių metų rudens pradžioje pasieniečiai, įtvirtindami kelio postą, per visą gyvenvietės teritoriją kelio PR pusėje iškasė iki 1 m pločio ir 1,4–1,8 m gylio griovį. Atodangoje buvo aiškiai matyti iki 0,5–1 m storio paminklo kultūrinis sluoksnis, įvairios dėmės–duobės, židiniai, net iki 4 m pločio ir 3 m gylio pastatų kontūrai. Daugumos šių objektų apatinės dalys slūgsojo žemiau gruntinio vandens lygio ir kultūrinis sluoksnis nyksta.

Iškastose žemėse ir griovio sienelėse rasta apie 500 įvairiausių titnaginių radinių, keramikos gabaliukų, smulkių kauliukų. Radiniai datuojami vėlyvuoju paleolitu (IX tūkst. pr. Kr.) ir neolitu (V–II tūkst. pr. Kr.) bei priskiriami Svidrų ir neolitinei Nemuno kultūroms.

Paramelio 3-ioji senovės gyvenvietė (Varėnos r., Kaniavos sen.) yra apie 550 m į ŠR nuo Katros pralaidos per kelią Krokšlis–Paramelis, į Š nuo Paramelio kaimo, Katros slėnio P krante. Ji įkurta ant iki 2 m aukščio ŠV–PR kryptimi ištįsusios kalvelės-pusiasalio. Gyvenvietė užima maždaug 200×100 m dydžio miško plotą.

Keliuose iškastuose šurfuose aptiktas iki 50 cm storio intensyvus kultūrinis sluoksnis. Aptikti titnaginiai radiniai, keramika bei kalcinuoti

kauliukai datuojami neolito laikotarpiu (V–II tūkst. pr. Kr.).

Dar viena gyvenvietė yra buvusi per kelis šimtus metrų į PR nuo minėtosios, naujai įrengto karjero ŠR pusėje. Tarp paviršiuje surinktų keliasdešimties titnaginių radinių buvo ir smulkus arensburginis antgaliukas. Šiuo metu ši vieta visiškai nukasta.

Titno (Citno) ežero titnago kasimo ir apdirbimo vieta (Varėnos r., Kaniavos sen.) yra apie 200 m į V nuo kelio Varėna–Rudnia, 350 m į ŠR nuo Žvirgždynės santakos į Titno ežerą, ant dviejų viršutinių rininės ežervietės terasų. Paminklo reljefą stipriai išraižė įvairaus dydžio griovos, termokarstinės įgriuvos ir duobės. Jis užima maždaug 400×400 m dydžio miško plotą (kvartalų Nr. 550 ir 549 P pusės).

Išartų kvartalinių proskynų paviršiuje ir kasant šurfus šiuo metu tiksliau lokalizuoti pavyko tik 5 gamybines aikšteles. 4 iš jų priskiriamos Svidrų (IX tūkst. pr. Kr.), o viena – Bromės (X tūkst. pr. Kr.) kultūroms.

Pūgainių senovės gyvenvietė (Trakų r., Bražuolės sen.) yra apie 300 m aukščiau Bražuolės įtekėjimo į Nerį, kairiajame krante, į V nuo kaimo. Gyvenvietė įkurta ant III viršsalpinės Neries terasos pakraščio (į ŠV nuo aukštos įtampos elektros perdavimo linijos). Paminklas apima 100×60 m dydžio miško ruožą. Keliuose iškastuose šurfuose aptiktas iki 30 cm storio kultūrinis sluoksnis su titnaginiais radiniais priskiriami Svidrų kultūrai ir datuojami vėlyvuoju paleolitu (IX tūkst. pr. Kr.).

Bieleniškės senovės gyvenvietė (Švenčionių r., Švenčionėlių sen.) yra apie 1,3 km į PV nuo Reškutėnų kaimo kapinių, 1,1 km į ŠV nuo kelių Švenčionėliai–Zablatiškės ir Švenčionys–Rėkučiai sankryžos Raudonės kaime bei per 300 m nuo Kretuono ežero R kranto. Gyvenvietė įkurta ant III viršsalpinės ežero terasos pakraščio ir užima apie 100×60m dydžio plotą. Šio objekto kultūrinį sluoksnį sunaikino ilgalaikis arimas. Paviršiuje surinkta maždaug 100 titnaginių radinių, datuojamų vėlyvuoju paleolitu ir mezolitu.

Punios senovės gyvenvietė (Alytaus r., Punios sen.) yra Punios piliakalnio V–ŠV pakraštyje. Čia, Nemuno paplautame skardyje, po 1–1,5 m storio piliakalnio ir dvarvietės kultūriniais sluoksniais bei rūmų pamatais,

yra išlikusių akmens amžiaus gyvenvietės liekanų. Apie 40 cm storio kultūriniame sluoksnyje aptikta keletas titnaginių nuoskalų ir dvigalis skaldytinis. Radiniai datuojami vėlyvuoju paleolitu (IX tūkst. pr. Kr.) ir priskiriami Svidrų kultūrai.

Titnaginių radinių aptikta ir Bambininkų (Ąžuolinių) piliakalnyje (Alytaus r.) bei jo P–PV pašlaitėje.

Apie 100–150 m spinduliu į P ir V nuo Migonių piliakalnio (Kaišiadorių r., Kruonio sen.) yra išlikęs senovės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis su gausiais radiniais. Ši teritorija nesaugoma bei nuolatos ariama.

Egidijus ŠATAVIČIUS

New archeological sites of Stone Age in the Eastern and Southern Lithuania

During surveys of 1998-1999 carried out in different localities of the Eastern and Southern Lithuania (Alytus, Kaišiadorys, Trakai, Švenčionys, Varėna and Vilnius districts) 12 new camp sites, settlements and find areas were discovered, flint artefacts and potsherds were uncovered.